

Strazbur, 30. novembar 2017.

KVET(2017)2Final

KONSULTATIVNO VEĆE EVROPSKIH TUŽILACA (KVET)

Mišljenje br. 12 (2017) Konsultativnog veća evropskih tužilaca o „Ulozi tužilaca u oblasti prava žrtava i svedoka u krivičnom postupku”

1. Uvod: svrha i područje primene ovog Mišljenja

1. Konsultativno veće evropskih tužilaca (KVEP) je osnovano 2005. godine od strane Komiteta ministara Saveta Evrope u cilju davanja mišljenja o pitanjima koja se odnose na tužilačku organizaciju i unapređenja delotvornog sprovođenja Preporuke Rec(2000)19 Komiteta ministara državama članicama o ulozi javnog tužilaštva u krivičnom postupku.

2. Komitet ministara je naložio KVET-u da u toku 2017. godine pripremi i usvoji mišljenje koje će podneti Komitetu na razmatranje o ulozi tužilaca u oblasti prava žrtava i svedoka u krivičnom postupku. KVET je izradio ovo mišljenje na osnovu odgovora 31 države članice na ovaj upitnik.¹

3. Svrha ovog Mišljenja ja da utvrdi kako tužioci mogu na najkvalitetniji i najefikasniji način ispuniti svoju misiju u pogledu njihove uloge u zaštiti prava žrtava i svedoka koji su pogođeni krivičnim delima. Ovo Mišljenje naročito ističe ulogu tužilaca u zaštiti prava pomenutih lica kao ranjivih kategorija, tokom različitih faza krivičnog postupka, kao i tokom izvršenja sudskih presuda, s obzirom da žrtve i svedoci mogu takođe biti u ranjivom položaju tokom faze izvršenja i nakon nje.

4. KVET primećuje da u državama članicama u kojima javni tužioci obavljaju funkcije van krivičnog postupka, načela i preporuke ovog Mišljenja se takođe shodno primenjuju i na te funkcije.

5. Države članice Saveta Evrope imaju različite pravne i organizacione okvire za javno tužilaštvo, kao i zajedničke karakteristike. Na primer, nemaju sva javna tužilaštva istražnu funkciju. Stoga, neće svi elementi ovog Mišljenja biti primenljivi na sve države članice. Međutim, tužioci u svim državama članicama treba da obrate posebnu pažnju na zaštitu prava žrtava i svedoka u krivičnom postupku i da postupaju uz strogo poštovanje zakona i ljudskih prava.

6. Ovo Mišljenje potvrđuje značaj Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLJP), kao i relevantne sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP). Takođe je uzeto u obzir i nekoliko konvencija Saveta Evrope² kao i drugi krivičnopravni akti, uključujući Rezoluciju (77) 27 o obeštećenju žrtava krivičnih dela, Preporuku R (85)11 o položaju žrtve u okviru krivičnog prava i postupka, Preporuku R(87)21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije, Preporuku Rec(2005)9 o zaštiti svedoka i saradnika pravde, Smernice o zaštiti žrtava terorističkih akata (2005.), Preporuku Rec(2006)8 o pomoći žrtvama krivičnih dela i Preporuku (2012)11 Komiteta ministara o ulozi javnih tužilaca van

¹ Videti dokument KVET(2017)1 ili

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccpe/opinions/Travaux/Compilation_CCPE_avis%2012.pdf.

² Videti spisak pomenutih Konvencija Saveta Evrope u fusnotama 20 i 21.

krivičnogopravnog sistema. Ovo Mišljenje je takođe zasnovano na većini prethodnih Mišljenja KVET-a.³

7. KVET je takođe uzeo u razmatranje relevantna dokumenta Ujedinjenih nacija,⁴ kao i Standarde profesionalne odgovornosti i Izjavu o osnovnim dužnostima i pravima tužilaca, usvojene od strane Međunarodnog udruženja tužilaca (IAP) 1999. godine.

2. Definicije

8. U svrhu ovog Mišljenja, žrtve su lica koja su neposredno ili posredno pretrpela fizičke, emotivne, socijalne, ekonomske ili druge štetne posledice usled izvršenja krivičnog dela. Ova definicija ne isključuje pravna lica, koja mogu koristiti važećim odredbama ovog Mišljenja. „Svedok“ je lice koje, bez obzira na svoj procesnopravni položaj, poseduje informacije koje su relevantne za otkrivanje, pribavljanje, utvrđivanje i ocenu činjenica koje su predmet istrage i sudskog postupka.

9. Iako žrtva ne mora nužno biti stranka u krivičnom postupku, ona ima suštinsku ulogu u krivičnom postupku. Žrtve takođe mogu biti i svedoci i prema njima shodno tome treba postupati kao sa svedocima, ukoliko nacionalno pravo ne propisuje posebni procesni režim za žrtve.

10. U svrhu ovog Mišljenja, ranjiva lica, bilo da se radi o žrtvama ili svedocima su lica koja su, zbog svoje starosti (deca, starija lica), situacije, zrelosti ili invaliditeta (fizičkog ili psihičkog) izložena većem stepenu rizika od nastupanja štete (fizičkih ili emotivnih) nego drugi. Žrtve mučenja i drugih oblika nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja su naročito ranjive, te tužiocima treba da obrate posebnu pažnju o ovom pogledu.

11. Kada ovo Mišljenje upućuje na organe zadužene za sprovođenje zakona, isti mogu uključivati, u državama članicama, policiju, istražne agencije, snage bezbednosti, tužioce ili tužilaštvo, u okviru njihovih odgovarajućih nadležnosti.

3. Prava žrtava i svedoka i mere zaštite

12. Svako ko je žrtva i/ili svedok krivičnog dela može trpeti štetu fizičke, emotivne, društvene, ekonomske ili druge prirode, od kojih se neki nikad ne oporave. Pretrpljene štete mogu, neposredno ili posredno uticati na njima bliska lica.

13. U cilju poštovanja njihovog ljudskog dostojanstva i jemčenja njihove bezbednosti, krivičnopravni sistemi treba da uključe skup prava i zaštitnih mera za žrtve i svedoke, koje bi trebalo da poštuju svi učesnici krivičnog postupka.

14. Ovakve odredbe mogu takođe doprineti obezbeđivanju bolje saradnje od strane žrtava i svedoka koji se osećaju propisno zaštićenim. Pored toga, od suštinske je važnosti da se obezbedi

³ Videti naročito Mišljenje br. 1(2007) o „Načinima unapređenja međunarodne saradnje u oblasti krivičnog pravosuđa”, Mišljenje br. 5(2010) o javnom tužilaštvu i maloletničkom pravosuđu, Mišljenje br. 8(2013) o odnosima između javnih tužilaca i medija, Mišljenje br. 9(2014) evropskim normama i načelima za tužioce, uključujući „Rimsku povelju”, Mišljenje br. 10(2015) ulozi tužilaca u istragama Mišljenje br. 11(2016) o kvalitetu i efikasnosti rada tužilaca, uključujući i u borbu protiv terorizma i teškog i organizovanog kriminala.

⁴ Videti naročito Deklaraciju o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe vlasti, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 1985. godine, Smernice o ulozi tužilaca (1990.), Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000.) i 2003 Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom kojim se dopunjava Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Status i uloga tužilaca: Vodič Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal i Međunarodnog udruženja tužilaca (2014.)

da žrtve i svedoci, naročito kada su u pitanju ranjiva lica, dobiju odgovarajuću pažnju, savetovanje i podršku.

15. Žrtve treba da budu obavestene o njihovim pravima i dužnostima u pogledu zastupanja i učestvovanja i treba da dobiju brz i delotvoran odgovor na njihove potrebe, na primer kroz obezbeđivanje pristupa merama čiji je cilj da ih zaštite, kao i odgovarajućem obeštećenju za pretrpljenu štetu. Takođe je važno da krivičnopravni sistem obezbedi odgovarajuće odgovore radi sprečavanja sekundarne viktimizacije (vidi stavove 32-38 dole u tekstu).

16. Postoje naročiti režimi zaštite koji su potrebni posebno ranjivim licima. Bez obzira na navedeno, prema žrtvama i svedocima se mora postupati pravično i u skladu sa načelom jednakog postupanja prema svima.

17. Prava žrtava i svedoka se mogu razlikovati zavisno od faze krivičnog postupka u kojoj učestvuju. Kada je u pitanju prijavljivanje krivičnog dela, žrtva ima pravo⁵ da o krivičnom delu obavesti relevantne organe i da bude obavestena - od momenta prvobitnog kontakta sa policijom ili bilo kojim tužilačkim organom i na jeziku koji on/ona može da razume:

- O postupcima za podnošenje zahteva;
- o njenim pravima u toku postupka i suđenja;
- o dostupnosti pravne pomoći, saveta i podrške;
- o mogućnosti da u odgovarajućim situacijama traži, po potrebi, naknadu štete (nematerijalne i materijalne)
- o mogućnosti da u odgovarajućim situacijama dobije, po potrebi, naknadu troškova sudskog postupka i drugih povezanih troškova i izdataka.

18. Žrtva takođe ima pravo da traži i dobije, u skladu sa zakonom, podatke:

- o toku postupka, prikupljanju dokaza i odluci javnog tužioca da preduzme krivično gonjenje (i za koja krivična dela) ili da ne preduzme krivično gonjenje, ili da predloži alternativno rešavanje spora, kao i o razlozima za pomenute odluke;
- o mestu i datumu održavanja suđenja, njenom pravu da prisustvuje i da bude saslušana u sudskom postupku, kao i o pravu da u slučajevima propisanim zakonom ima pravnog zastupnika, da ima pristup spisima i zapisnicima i pravo da žalbu;
- o svim zaštitnim merama koje mogu biti naložene u njeno ime u cilju zaštite njene anonimnosti, ličnih podataka i bezbednosti u skladu sa prirodom krivičnog dela i okolnostima predmeta;
- o dostupnim socijalnim, medicinskim i drugim vrstama pomoći (na primer, službe za zaštitu žrtava, zdravstvene ustanove, centri za borbu protiv nasilja, sigurne kuće), u pogledu kojih može ostvarivati pogodnosti;
- o promenama u odnosu na zatvorsku kaznu izrečenu osuđenom licu i datumu njegovog mogućeg otpusta;
- o regionalnim i međunarodnim individualnim/kolektivnim mehanizmima podnošenja predstavki i načinu pristupa istima.

⁵ U nekim pravnim sistemima ovo prijavljivanje može predstavljati obavezu.

19. U ovom kontekstu, može postojati:

- učešće stručnih lica na raspravi, poput psihologa ili medicinskih i drugih stručnih lica koja pomažu tužiocima, organa zaduženih za sprovođenje zakona ili sudova (na primer u predmetima seksualnih krivičnih dela, krivičnih dela protiv polne slobode, nasilja u porodici, trgovine ljudima ili dečje pornografije);
- intervencija specijalizovanih jedinica ili nadležnih dobro obučених službenika koji učestvuju u ispitivanju ili saslušanju;
- angažovanje službenika istog pola kao žrtva, po potrebi, posebno za određene vrste krivičnih dela (na primer predmeti seksualnih krivičnih dela, krivičnih dela protiv polne slobode, nasilje u porodici) radi učešća u ispitivanju ili saslušanju;
- posebni državni programi za zaštitu svedoka;
- potreba za izbegavanjem kontakata sa učiniocem i potreba da se izbegne ponavljanje iznošenja dokaza od strane žrtava ukoliko to nije strogo neophodno, kako bi se sprečila sekundarna viktimizacija;
- upotreba posebnih uslova za davanje dokaza (na primer posebne prostorije prilagođene deci, bezbedne čekaonice, posebne prostorije u okviru sudova ili čak van sudskih objekata, saslušanja i ispitivanja koja se sprovedu nakon redovnog radnog vremena, korišćenje dvostranih ogledala, video i audio snimanja, posebnih kamera ili televizijskih linkova za prenos davanja iskaza od strane žrtve uživo, ukoliko je potrebno sa zamagljivanjem lica i glasa tehničkim sredstvima).

20. Žrtve, i, kad je potrebno, svedoci, treba da budu obavešteni, makar u naročito teškim okolnostima, o okrivljenom i/ili hapšenju, puštanju na slobodu ili nedostupnosti učinioca.

4. Uloga tužilaca u zaštiti prava žrtava i svedoka

Uloga i dužnosti tužioca prema žrtvama i svedocima

21. Uloga tužilaca u pogledu zaštite prava žrtava i svedoka je u velikom broju država propisana zakonom, ali takođe može da proizlazi iz pravnih tradicija, tužilačkih politika ili etičkih pravila.⁶ Tužiocima imaju dužnost da se rukovode standardima profesionalnog ponašanja koji su definisani u ovom Mišljenju.

22. Tužiocima treba da sa žrtvama i svedocima uvek postupaju uz poštovanje, bez diskriminacije i nepristrasno i vodeći računa o ličnim okolnostima ovih lica.

23. Tužiocima treba da postupaju razumno u izvršavanju svojih obaveza, uključujući i prilikom postupanja sa žrtvama i svedocima, naročito ako isti pripadaju ranjivim kategorijama lica.

24. Tužiocima treba da vode računa o zakonskim interesima svedoka i o stavovima i brizi žrtava kada su njihovi lični interesi pogođeni, kao i da iniciraju ili preduzimaju radnje kojima se obezbeđuje da su žrtve i svedoci obavešteni kako o njihovim pravima, tako i o dužnostima, kao i toku krivičnog postupka.

⁶ Videti takođe Preporuku Rec (2000)19, stavovi 32 i 33:

32. Javni tužiocima treba da uzmu u obzir interese svedoka i posebno da preduzimaju ili promovišu mere za zaštitu njihovog života, bezbednosti i privatnosti, odnosno da obezbede da takve mere budu preduzete.

33. Javni tužiocima treba da uzmu u obzir stavove i zabrinutosti žrtava kada su njihovi lični interesi pogođeni i da preduzmu ili promovišu mere kako bi se obezbedilo da žrtve budu obaveštene kako o njihovim pravima, tako i o toku postupka.

25. U svim fazama postupka, tužioci treba da teže zaštiti dostojanstva, privatnosti i porodičnog života i lične bezbednosti žrtava i svedoka, a takođe treba da im obezbede njihova procesna prava, uključujući pravo na obaveštenost i, po potrebi, pravo žrtava da dobiju pravnu pomoć i obeštećenje.

26. Uloga zaštite prava žrtava i svedoka se može, u zavisnosti od nacionalnog pravnog sistema, vršiti u saradnji sa organima za sprovođenja zakona i sudovima.

27. Tužioci treba da traže od žrtava i svedoka da prisustvuju sudskom postupku uvek kada je njihovo svedočenje od suštinskog značaja za tužilaštvo i odbranu ili kada zakon tako nalaže. Pored toga, imajući u vidu značaj svedočenja od strane žrtve/svedoka, države članice treba da uspostave i zakonodavne i institucionalne mehanizme za ispitivanje žrtve/svedoka kako bi isti mogli da svedoče slobodno i bezbedno.

28. Na osnovu EKLJP, u krivičnom postupku, prava odbrane se mogu vagati sa zaštitom svedoka/žrtve, naročito u pogledu njihovog privatnog života. Stoga se mogu preduzeti određene mere za posebnu svrhu zaštite svedoka/žrtve.⁷

29. Posebne zaštitne mere su mehanizmi koji jemče fizički i psihički integritet žrtava/svedoka, kao i, kad je potrebno, članova njihovih porodica, i nepovredivost njihove imovine.

30. U tom pogledu, posebne zaštitne mere treba, po potrebi, da obezbede žrtvama/svedocima, pre, u toku i nakon svedočenja, kao odgovor na moguću brigu koju ova lica mogu da osećaju za svoje živote, zdravlje i imovinu ili za živote, zdravlje i imovinu članova njihovih porodica.

31. Tužioci, policija i drugi službenici za sprovođenja zakona treba da imaju mogućnost da primenjuju posebne zaštitne mere prema okolnostima krivičnog predmeta i srazmerno stepenu ugroženosti života, zdravlja i imovine žrtava/ svedoka ili članova njihovih porodica.

Izbegavanje sekundarne viktimizacije

32. Sekundarna viktimizacija je povreda koju ne nanosi neposredno učinilac, već predstavlja posledicu radnji tužilaca, organa za sprovođenje zakona ili sudskih organa koji imaju uticaja na žrtvu. Tužioci treba da izbegavaju uzrokovanje sekundarne viktimizacije svojim radnjama.

33. Određene vrste žrtava, posebno kada su u pitanju nasilje u porodici, seksualna zloupotreba, trgovina ljudima, terorizam i ilegalna migracija, mogu ispunjavati uslove za posebni status - status posebno ranjive žrtve - usled nasilja ili pretnje nasiljem kojima mogu biti izložene, kao i u vezi sa rizikom od sekundarne viktimizacije.

34. Neprofesionalni pristup od strane tužilaca, policije i drugih organa za sprovođenje zakona i sudskih organa, može takođe voditi sekundarnoj viktimizaciji. Nerazumevanje određene situacije žrtve može voditi osećaju izolacije, nesigurnosti i gubitku poverenja u krivičnopravni sistem od strane žrtava.

35. Neprofesionalne, dugotrajne i neblagovremene istrage i krivično gonjenje mogu za posledicu imati nepopravljivi gubitak dokaza, odnosno mogu biti u suprotnosti za zahtevom da se predmet završi u razumnom roku ili pre nastupanja zastarelosti.

⁷ Vidi presudu ESLJP u predmetu *S. N. protiv Švedske*, 2. jul 2002.

36. Za određene vrste krivičnih dela (npr. nasilje u porodici, seksualna zloupotreba, trgovina ljudima, terorizam, ilegalna imigracija), tužioci bi trebalo da imaju mogućnost specijalizacije, sticanja znanja iz oblasti sudske psihologije i ostvarivanja koristi od pohađanja relevantnih profesionalnih obuka, kako bi mogli da ovim predmetima postupaju celishodno i kompetentno.

37. Kada saslušanje ranjive žrtve po drugi put nije moguće, nije prikladno ili nije neophodno, treba koristiti audio i video snimke, mada se mora voditi računa o načelu kontradiktornosti.

38. U cilju izbegavanja sekundarne viktimizacije, saslušanje dece mlađeg uzrasta i drugih ranjivih lica treba sprovoditi bez prisustva učinioca, u posebnim prostorijama za saslušanja i korišćenjem audio i video snimaka ili putem video-konferencijske opreme. Uz poštovanje načela kontradiktornosti, ovi snimci bi trebalo da budu upotrebljivi u krivičnom postupku kao dokazi⁸, kako bi se izbeglo nepotrebno ponavljanje.

Posvećivanje posebne pažnje određenim grupama žrtava (na primer oštećenima kod krivičnih dela terorizma, trgovine ljudima, porodičnog nasilja, seksualne zloupotrebe)

39. Iako žrtve svih krivičnih dela zaslužuju pažnju policije i organa zaduženih za sprovođenje zakona i pravosudnih organa, nekima od njih se mora obezbediti poseban režim zbog posebne prirode povreda koje su pretrpele ili težine krivičnog dela kojem su bili izložene.

40. Tužioci, kada je to u okviru njihove nadležnosti, treba da nastoje da otkriju ove predmete što ranije, i da naročito obrate pažnju na:

- obezbeđenje ranog davanja iskaza koji će se kasnije moći koristiti kako dokaz u krivičnom postupku;
- rano pokretanje krivične istrage i krivičnog gonjenja i odgovarajući nadzor nad njihovim ishodom;
- sprečavanje nepotrebno ponavljanja svedočenja od strane žrtve;
- imenovanje, kad je potrebno, staratelja detetu koje učestvuje u postupku;
- traženje saveta od stručnih lica i precizno formulisanje pitanja za stručna lica.

Porodično nasilje i seksualna zloupotreba

41. Nasilje u porodici često karakterišu ponovljeni napadi tokom značajnog vremenskog perioda, sve veća agresivnost učinioca, emotivna međuzavisnost između učinioca i žrtve i tajnovitost (većinom se dešava daleko od javnosti). Veoma često, žrtva ne želi da sarađuje sa organima za sprovođenje zakona, zbog materijalne i psihološke zavisnosti od učinioca, stidljivosti i pretpostavke da će se ponašanje učinioca poboljšati. Žrtve ponekad žele da umanje težinu radnji učinioca, odbijaju da daju iskaz, menjaju svoj iskaz ili preuzimaju deo krivice na sebe. Ukoliko žrtva želi da svedoči, ona obično pruža maksimalne informacije odmah nakon incidenta (veoma često je u pitanju poslednji i najteži napad; međutim, ponekad to može biti nakon prvog napada, kada je dete uključeno).

42. Tužioci, kada je to u njihovoj nadležnosti,⁹ treba da nastoje da postignu rano otkrivanje ovih predmeta i da posebno obrate pažnju na:

⁸ Videti čl. 23 i 24 Direktive 2012/29/ EU Evropskog parlamenta i Veća od 25. oktobra 2012. godine kojom se utvrđuju minimalni standardi o pravima, podršci i zaštiti žrtava krivičnih dela - pravo na zaštitu žrtava sa posebnim potrebama zaštite tokom krivičnog postupka. Videti takođe i Smernice Komiteta ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta (2010).

⁹ Videti posebno Preporuku Rec (2002) 5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja.

- razlikovanje događaja koji se svrstavaju pod pojam nasilja u porodici;
- potrebu za pravilnom pravnom kvalifikacijom radnje koja vodi nasilju u porodici; u ovom pogledu, oni ne treba da se usredsrede samo na najskoriji napad koji je naveo žrtvu da podnese krivičnu prijavu već treba da takođe ispituju i prethodne krivične incidente (postoji rizik od kvalifikovanja prethodnih napada kao drugo ili manje teško krivično delo);

43. Nasilje u okviru porodice, krivična pojava koja je često praktično nevidljiva, zahteva od istražitelja i tužilaca da pažljivo slušaju ono što žrtve ima da kažu kako bi otkrili, čim je to moguće, povrede i zaustavili nasilno ponašanje. Ispitivanja treba vršiti uz sve potrebne pravne garancije. Takođe je potrebno saradivati sa agencijama i javnim i privatnim ustanovama koje mogu pružiti pomoć žrtvama nasilja u porodici.

44. U cilju izbegavanja štetnih posledica za žrtvu u njenom svakodnevnom životu, treba između ostalog, obezbediti, kad je potrebno, da nasilni bračni drug, pre nego žrtva napusti porodični dom, bude podvrgnut zabrani prilaska, a da žrtva može da ostvaruje pogodnosti od upotrebe savremene tehnologije, poput telefona, kojim će nadležne organe obavestiti u slučaju neposredne opasnosti.

45. Od suštinskog je značaja da tužioci, policija i drugi organi za sprovođenje zakona posvete odgovarajuću pažnju prijemu i saslušanju žrtava seksualne zloupotrebe, posebno ako je žrtva dete ili lice sa mentalnim invaliditetom.

Trgovina ljudima

46. Trgovina ljudima je krivična pojava koja se javlja u različitim oblicima poput: trgovine migrantima, seksualnog iskorišćavanja ili prinudnog rada.¹⁰ Žrtve su često ranjiva lica zabrinuta zbog posledica krivičnog dela i izbegavanja osвете učinilaca. Stoga je važno da im tužioci, policija i drugi organi za sprovođenje zakona i pravosudni organi pomognu da dobiju potrebnu podršku kako bi obezbedili njihovu zaštitu i izmestili ih iz kriminalnog okruženja.

47. Nadležni organ treba da obrati posebnu pažnju na:

- delotvornu istragu predmeta;
- ranu identifikaciju žrtve ili potencijalne žrtve trgovine ljudima;
- pravilnu pravnu kvalifikaciju radnje izvršenja krivičnog dela trgovine ljudima, a ne njegovo pravno kvalifikovanje kao drugog, naročito ne kao lakšeg krivičnog dela;
- konkretnu i delotvornu zaštitu prava žrtava ili potencijalnih žrtava kod trgovine ljudima;
- razmatranje novih oblika trgovine ljudima, kakvi su na primer rani i/ili prisilni brakovi, brakovi koji nisu sklopljeni u cilju zajednice života, prisiljavanje žrtava, uglavnom dece da prose i vrše krivična dela;
- moguće veze između trgovine ljudima i krivičnih aktivnosti koje se odnose na ilegalne migracije;

¹⁰ Pojedini izrazi - ropstvo, ropски položaj i prinudni rad mogu se sresti u sudskoj praksi ESLJP u vezi sa čl. 4 EKLJP. Definicija ovih izraza treba da bude precizna, ali fleksibilna i sposobna da se prilagodi različitim okolnostima. Procesni aspekti čl. 4 uključuju pozitivne obaveze država ugovornica da delotvorno krivično gone i kažnjavaju svako krivično delo čiji cilj je zadržati određeno lice u ropstvu, ropskom položaju ili prinudnom radu - tj. procesnu obavezu da delotvorno istraže krivična dela učinjena u okviru nadležnosti države. Delotvorna istraga mora biti nepristrasna, nezavisna, temeljna i dovoljna, hitna i podvrgnuta javnom nadzoru i da ne predstavlja a priori pitanje rezultata, već upotrebljenih sredstava.

- primenu, kad je potrebno, načela nekažnjavanja prema žrtvama trgovine ljudima.¹¹

48. U okviru ilegalnih migracija, kod koje su životi i zdravlje migranata veoma često ugroženi, tužiocima, policija i drugi organi za sprovođenje zakona treba da obrate posebnu pažnju na:

- moguće veze između ilegalne migracije i trgovine ljudima i mogućeg rasta broja predmeta trgovine ljudima u vezi sa imigrantima;
- identifikovanje krijumčara i kriminalnih krijumčarskih mreža;
- identifikovanje krivičnih dela u vezi sa ilegalnom migracijom, npr. falsifikovanje dokumenata (ličnih karata, viza, dozvola za boravak, registracija tražilaca azila) i veza između krijumčara i drugih krivičnih aktivnosti (trgovina ljudima, zloupotreba opojnih droga, krivična dela protiv imovine);
- praćenje društvenih medija (oglašavanje usluga, regrutovanje vozača, informacije o razvoju migratornih ruta, situacija u zemljama odredišta, oglašavanja poput „tražim putnika“);
- fokusiranje na decu migrante bez pratnje ili na druga izolovana lica - za njih postoji veća verovatnoća da budu potencijalne žrtve trgovine ljudima zbog njihovog ranjivog položaja;
- kontekst ilegalne migracije i terorizma i druge potencijalne interkonekcije.

Terorizam

49. Teroristički akti često ostavljaju žrtve teško traumatizovanim i izolovanim nakon događaja. Stoga je važno da tužiocima, na osnovu svojih nadležnosti i odmah po saznanju činjenica, obrate pažnju na sudbinu žrtava tokom istraga i u toku čitavog trajanja postupka.¹²

50. Naročito je važno da porodice i srodnici žrtava budu obavješteni što pre o njihovoj sudbini. Obaveštavanje o stanju žrtve, da li je povređena, preminula ili nestala, treba da bude učinjeno na human način. Oni takođe treba da dobiju odgovarajuću i besplatnu hitnu pomoć uz puno poštovanje njihove privatnosti.

51. Treba preduzeti svaku predostrožnost prilikom vraćanja tela i predmeta koji pripadaju žrtvama terorističkih akata.

52. Tužiocima takođe treba da nastoje da žrtvama prenesu, kad je potrebno, pouzdane informacije o činjenicama i toku istraga, pri čemu posebno treba voditi računa da žrtve budu obavestene pre nego što se informacije podele sa medijima i objave od strane istih.

53. Žrtve terorističkih akata su često veoma teško pogođene u pogledu njihovog fizičkog i psihičkog integriteta, ali takođe i u pogledu njihove finansijske situacije. Tužiocima treba da obezbede koliko god je moguće, brzu obradu predmeta kako bi se omogućilo blagovremeno i odgovarajuće obeštećenje u pogledu pretrpljene štete.

Upotreba specijalnih mera ili procedura za zaštitu i rehabilitaciju žrtava/svedoka

Podrška i pomoć

54. Potrebno je da postoji dovoljan nivo materijalnih, ljudskih i finansijskih resursa da bi se obezbedila odgovarajuća zaštita i pomoć žrtvama i svedocima. Ljudski resursi ne treba da

¹¹ Načelo nekažnjavanja nije u suprotnosti sa ljudskim pravima. Videti ESLJP u predmetu *Rantsev protiv Kipra i Rusije* i u predmetu *Siliadin protiv Francuske* - deo čl. 4 EKLJP. Videti takođe i Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (član 26).

¹² Vidi takođe Smernice o zaštiti žrtava terorističkih akata usvojene od strane Komiteta ministara 2. marta 2005.

obuhvate samo obučene tužioce, već takođe i psihologe, pedagoge i druga kompetentna stručna lica.

55. Kako javne ustanove i NVO često igraju važnu ulogu u realizaciji programa i projekata za pomoć žrtvama i svedocima, treba organizovati delotvornu saradnju sa istima.

Svedočenje od strane žrtava i svedoka posebno kada su u ranjivom položaju: mogućnost davanja iskaza pod zakletvom, procena rizika, kao i druge zaštitne mere

56. Kako bi se izbegla sekundarna viktimizacija, tužioci treba da procene da li ispitivanje žrtava i svedoka, posebno kada su isti ranjiva lica, može da obezbedi informacije koje su relevantne za predmet.

57. Ranjive žrtve i svedoci treba da budu u potpunosti i unapred informisani o posledicama i obimu njihovog ispitivanja.

58. Tužioci treba da poštuju pravo dece da imaju odgovarajuće zastupnike u postupku.

59. Kada je potrebno davanje iskaza pod zakletvom, žrtva ili svedok treba da budu upozoreni na posledice takvog davanja iskaza.

60. U pravnim sistemima u kojima se od žrtve/svedoka može tražiti da da iskaz pod zakletvom, kada isti prigovaraju davanju takvog iskaza bilo zbog toga što nemaju verska uverenja ili zbog toga što je to u suprotnosti sa njihovim verskim uverenjima, treba im dozvoliti da daju svečanu potvrdu (izjavu) i treba priznati da davanje iskaza na ovaj način istu snagu i dejstvo kao davanje iskaza pod zakletvom.

61. Učešće naročito ranjivih žrtava i svedoka u krivičnom postupku treba da bude podvrgnuto mehanizmima analize upravljanja rizikom, kojima se otkrivaju moguće pretnje po ova lica, kako bi se obezbedile odgovarajuće i srazmerne zaštitne mere i pratila delotvornost njihove primene.

Dejstvo odbijanja ili nemogućnosti dece, lica sa mentalnim invaliditetima ili drugih ranjivih lica da pruže dokaze

62. Uz poštovanje zakona, svako lice može biti saslušano bez obzira na njegov uzrast, ako su mu poznate okolnosti relevantne za krivično delo. Ako se pre saslušanja deteta pojavi pitanje da li je dete u stanju da pravilno razume i kontekstualizuje okolnosti krivičnog predmeta ili da li sprovođenje procesnih aktivnosti može imati negativan psihološki uticaj na dete, procesnu aktivnost treba sprovesti na osnovu procene stručnih lica.

63. Sud je taj koji odlučuje, u skladu sa svojim diskrecionim ovlašćenjima i uz pomoć stručnih lica, da li lice sa mentalnim invaliditetom može da pruži dokaze, na osnovu sposobnosti datog lica da razume i pravilno iskaže okolnosti predmeta i pod uslovom da se time ne ugrožava njegovo zdravlje.

Pomoć stručnih lica žrtvama i svedocima

64. Žrtve i svedoci koji imaju poteškoće u razumevanju pitanja i pružanju dokaza mogu svedočiti uz pomoć odgovarajućih stručnih lica i u toku postupka i tokom pretkrivične faze kako bi se obezbedila koherentna komunikacija.

65. Stručno lice može objasniti pitanja licu koje svedoči, kao i njegove odgovore, kako bi se obezbedila odgovarajuća komunikacija sa tužiocem i sudom. Učešće stručnih lica ne bi trebalo da umanjuje dužnost tužioca da obezbedi da pitanja koja su postavljena žrtvi i svedoku budu relevantna i da odgovaraju stepenu njegove intelektualne zrelosti. Domaće zakonodavstvo i/ili druga akta treba da predvide pravila za odgovarajuće ponašanje stručnih lica u ovom pogledu.

Posebne mere u vezi sa dopuštenošću dokaza

66. Domaće zakonodavstvo treba da propiše posebne mehanizme kojima se obezbeđuje prihvatljivost dokaza dobijenih korišćenjem posebnih sredstava. U ovom kontekstu se mogu koristiti video snimci saslušanja, ispitivanje na drugoj lokaciji putem video-konferencijske veze/TV linka uživo ili prikazivanja prethodno snimljenih vizuelno zapisanih iskaza. Ovi mehanizmi treba da obezbede odgovarajuće garancije usmerene na obezbeđenje pravičnog suđenja, poštovanje garancija načela kontradiktornosti propisanih za optuženog članom 6 stav 3 tačka (d) EKLJP, obezbede pouzdanost dokaza i kao i da štite prava lica protiv kojih je svedočeno.

Izbegavati ispitivanje žrtava i svedoka više puta i unakrsno ispitivanje o njihovom ličnom životu

67. Kada je to u okviru njihovih nadzornih funkcija, tužioci treba da preduzmu mere za smanjenje broja saslušanja dece, lica sa mentalnim invaliditetom i ranjivih lica uopšte. Ova lica treba ispitati, ako je to moguće, jednom i jedino kada je to neophodno. Saslušanje treba da bude što je moguće sveobuhvatnije, kako bi se izbeglo ponavljanje. Kada psiholog ili drugo relevantno stručno lice utvrdi da neposredno saslušanje može naneti štetu detetu ili licu sa mentalnim invaliditetom, treba razmotriti mogućnost da se saslušanje sprovede putem odgovarajućih tehničkih sredstava.

68. Neposrednu komunikaciju između ranjive žrtve/svedoka i navodnog učinioca treba ograničiti što je moguće više, posebno u slučajevima seksualne eksploatacije, seksualnog zlostavljanja i seksualnog nasilja, a treba je omogućiti samo kada je to neophodno kako bi se obezbedilo pravično suđenje. To može uključiti dozvolu žrtvi/svedoku da iznese dokaze iz panela ili drugog sličnog uređaja kako bi se sprečilo da žrtva/svedok vidi optuženog.

Mogućnost isključenja javnosti sa suđenja

69. Suđenja po pravilu treba da se održavaju uz prisustvo javnosti. U veoma ograničenim okolnostima, međutim, domaće zakonodavstvo treba da predvidi mogućnost zatvorenih (in camera) rasprava (na primer kada prisustvo javnosti može dovesti do kršenja prava žrtve ili svedoka na privatni život ili može uzrokovati psihičku ili drugu štetu detetu). U svakom slučaju, o ovom pitanju treba da odlučuje sud, koji pri tome mora uvek da vodi računa da se propisno obezbedi poštovanje pravičnog suđenja i transparentnosti.

Uloga tužilaca i drugih učesnika u izvršenju ovih prava i u slučaju njihovog kršenja

70. Tužioci, kad je potrebno, treba da saraduju sa policijom i drugim organima za sprovođenje zakona i pravosudnim organima, ustanovama za podršku žrtvama, savetodavnim jedinicama za posredovanje i pomirenje i NVO. Tužilac, kada je to moguće, treba da saraduje sa ustanovama (centrima za socijalni rad, mesnim zajednicama, bolnicama, obrazovnim ustanovama, jedinicama za zaštitu svedoka i jedinicama za zaštitu prava žrtava) ili da upućuje žrtve na te

ustanove radi dobijanja podrške i pomoći (pravne, psihološke, finansijske u vezi sa stanovanjem, obrazovanjem i zapošljavanjem) koje će im omogućiti oporavak nakon nasilja.

71. Žrtvu treba informisati o dostupnim opcijama u vezi sa pristupom pravdi, kao što su posredovanje, pomirenje i restorativna pravda.¹³ Uzimajući u obzir njen uzrast, zrelost i mentalne sposobnosti, žrtvu treba u tom pogledu informisati o rizicima i pogodnostima svakog od raspoloživih izbora.

72. Tužilac, kad je to potrebno, treba da preduzme neophodne mere kako bi se žrtvama pružile dovoljne i pravovremene informacije o dostupnim službama podrške i pravnim merama na jeziku koji mogu da razumeju.¹⁴

73. Tužilac treba, kad je potrebno, da koristi sve pravne lekove protiv neosnovanih odluka policije i drugih organa za sprovođenje zakona koji se donete na štetu žrtava i svedoka.

5. Obuka

74. Stručna obuka, koja je pravo i dužnost tužilaca uopšte, od ključnog je značaja u oblasti sa mogućim socijalnim, medicinskim i psihološkim implikacijama, kakva su odnosi sa žrtvama i svedocima krivičnih dela i ranjivim licima uključenim u krivični postupak. Programi obuke treba da obuhvate razmenu informacija i iskustava o dobrim praksama i operativnim modelima na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.

75. Zaštitu prava žrtava i svedoka treba priznati kao suštinski važan element zakonitog postupka i pravičnog suđenja. Dakle, ova tema treba da bude obuhvaćena programima i početne i stalne obuke tužilaca, kako bi postala značajna komponenta njihovog stručnog znanja i kulture.

76. Pojedine vrste krivičnih dela predstavljaju poseban izazov kada su u pitanju žrtve/svedoci. Na primer, u predmetima organizovanog kriminala, terorizma ili visokotehnološkog kriminala, svedoci se mogu osećati izloženim predstojećim pretnjama; kod seksualnog nasilja ili nasilja u porodici ili uhođenja, ranjive žrtve/svedoci su izloženi specifičnim problemima; kod krivičnih dela učinjenih putem interneta, žrtva se može osećati nemoćnom da se suprotstavi agresijama, krađi identiteta itd.

77. Tužioci se mogu bolje suočiti sa svakim od ovih izazova ukoliko su svesni mogućih psiholoških efekata na data lica i odgovarajućih tehnika za uspostavljanje odnosa sa ranjivim licima. Stoga se preporučuje specijalistička obuka, uz učešće ne samo istražitelja i pripadnika drugih pravnih profesija, već i stručnih lica iz drugih profesija i NVO.

78. Programi obuke treba da se odnose na odgovarajući pristup različitim vrstama žrtava/svedoka, na njihovo poštovanje i zaštitu i delotvornost njihovih prava u okviru krivičnog postupka. Potrebno je razmotriti odgovarajuće tehnike ispitivanja i saslušanja, kako bi se dobio istinit i sveobuhvatan iskaz, uz istovremeno izbegavanje bilo kakvog negativnog uticaja na dato lice.

¹³ Ovakav pristup takođe zahtevaju i Osnovna načela Ujedinjenih nacija o korišćenju programa restorativne pravde u krivičnim stvarima (2002.) i Preporuka Saveta Evrope br. R (99) 19 o posredovanju u krivičnim stvarima.

¹⁴ Videti Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011.)

79. Kvalifikovani i obučeni tužioc i mogu doprineti obuci zaposlenih u tužilaštvu, policiji i drugih organa za sprovođenje zakona, kako bi oblast sprovođenja zakona u celini posedovala isto stručno znanje i kulturu i imala iste odgovarajuće operativne alate.

6. Međunarodna saradnja

80. Zbog široko rasprostranjene internacionalizacije različitih aspekata društvenog života, međunarodna saradnja u borbi protiv kriminala, uključujući pravosudnu i policijsku saradnju, kao i tehničku pomoć, sve je važnija za zaštitu prava žrtava/svedoka u krivičnim postupcima, posebno u predmetima terorizma i transnacionalnog kriminala, uključujući npr. trgovinu ljudima i ljudskim organima, seksualnu eksploataciju i seksualno zlostavljanje dece i visokotehnoški kriminal.

81. Uloga tužilaca u pogledu međunarodne saradnje u borbi protiv kriminala, a time i u zaštiti svedoka i prava žrtava je od velikog značaja, posebno u vezi s formalnom i neformalnom razmenom stručnih znanja i informacija, kako na zahtev, tako i na sopstvenu inicijativu (npr. deljenje otisaka prstiju i DNK podataka), izručenjem,¹⁵ uzajamnom pravnom pomoći,¹⁶ prenosom postupaka u krivičnim stvarima,¹⁷ kao i zaplenom, oduzimanjem i povraćajem imovine stečenih kriminalnim aktivnostima iz inostranstva.¹⁸ Napore da se ažurira i proširi postojeća pravna osnova za ovakvu saradnju treba nastaviti uz aktivno učešće svih javnih tužilaštava u Evropi.

82. Međunarodna saradnja na polju oduzimanja imovine u inostranstvu i njen povraćaj je od najvećeg značaja za žrtve.¹⁹ Stoga KVET podstiče države članice da uspostave i poboljšaju zajedničke pravne osnove za vraćanje oduzete imovine u okviru međunarodne saradnje.

83. Tužioc i treba da budu upoznati sa i da koriste relevantne međunarodne akte u kontekstu zaštite žrtava i svedoka, naročito Evropsku konvenciju o obeštećenju žrtava nasilnih krivičnih dela (1983, CETS br. 116)²⁰ i skorije krivičnopravne konvencije Saveta Evrope sa odredbama o zaštiti prava žrtava i svedoka i članova njihovih porodica.²¹

84. Tužioc i takođe treba da u okviru međunarodne saradnje u punom stepenu koriste nove tehnologije kako bi obezbedili legitimna prava žrtava i svedoka (npr. mogućnost davanja iskaza

¹⁵ Videti, pre svega, Evropsku konvenciju o ekstradiciji (1957, ETS br. 24) i četiri dodatna protokola (1975, ETS br. 086; 1978, ETS br. 098; 2010, CETS br. 209; 212, CETS br. 212).

¹⁶ Videti, pre svega, Evropsku konvenciju o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima (1959, ETS br. 30) i još dva dodatna protokola (1978, ETS br. 099; 2001, ETS br.182).

¹⁷ Videti Evropsku konvenciju o prenosu postupaka u krivičnim stvarima (1972, ETS br. 073).

¹⁸ Videti npr. Konvenciju o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom (1990, ETS br. 141) i Konvenciju Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (2005, CETS br. 198).

¹⁹ Kao novina nedavnog uspostavljenog sistema, Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (2005.) nameće obavezu stranama ugovornicama da daju prioritet razmatranju vraćanja oduzete imovine strani ugovornici koja upućuje zahtev, u meri u kojoj joj to dozvoljava domaći zakon i ako se to od nje traži, da se obezbede da žrtve budu obeštećene ili da se oduzeta imovina vrati svojim legitimnim vlasnicima (član 25, stav 2).

²⁰ Ova Konvencija je stupila na snagu 1. februara 1988. i do sada ima 26 ratifikacija/pristupanja i osam potpisa koji nisu praćeni ratifikacijom, i prvi je međunarodni sporazum posebno posvećen zaštiti prava žrtava na obeštećenje koji je zaključen u okviru Saveta Evrope.

²¹ Videti npr. Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju terorizma (2005, CETS br. 196), čl. 13; Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005, CETS br. 197), Poglavlje III; Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (2007, CETS br. 201), Poglavlje IV; Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011, CETS br. 210), Poglavlje IV; Konvenciju Saveta Evrope o falsifikovanju medicinskih proizvoda i sličnih krivičnih dela koja uključuju pretnje javnom zdravlju (2011, CETS br. 211), Poglavlje IV; Konvenciju Saveta Evrope o manipulaciji sportskim takmičenjima (2014, CETS № 215), čl. 21; Konvenciju Saveta Evrope protiv trgovine ljudskim organima (2015, № 216), Poglavlje IV.

iz inostranstva bez putovanja, naročito video-konferencijskom vezom, kao i mogućnost pribavljanja elektronskih dokaza iz inostranstva).

85. Tužiocima treba da delotvorno koriste i podržavaju postojeća međunarodna tela za saradnju, kao što su Eurojust i pravosudne mreže (poput Evropske pravosudne mreže). Takođe treba široko koristiti moderne instrumente za saradnju, kao što su kontrolisana isporuka, prikrivene istrage i zajednički istražni timovi.

86. Uzimajući u obzir Belu knjigu o transnacionalnom organizovanom kriminalu (2014), a naročito njene odredbe koje se odnose na jačanje međunarodne pravosudne saradnje i zaštitu svedoka, KVET smatra da postoji interes za sprovođenje mera predviđenih Akcionim planom Saveta Evrope za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2016.-2020.),²² koje uključuju, između ostalog, koordinaciju međunarodnih programa zaštite svedoka uz raspodelu odgovarajućih budžetskih sredstava, izradu smernica o pravima i dužnostima zaštićenih svedoka i ažuriranje relevantnih akata i publikacija Saveta Evrope.²³

87. Međunarodnu saradnju u predmetima zaštite svedoka treba dalje razvijati uzimajući u obzir nacionalne i međunarodne dobre prakse u ovoj oblasti.²⁴

PREPORUKE

1. Tužiocima moraju da sa najvećim kvalitetom i efikasnošću vrše svoje dužnosti u vezi sa zaštitom prava žrtava i svedoka, tokom različitih faza krivičnog postupka, uključujući i tokom faze izvršenja sudskih presuda.

2. Krivičnopravni sistemi treba da uključe sveobuhvatan skup prava i zaštitnih mera za žrtve i svedoke, koje bi trebalo da poštuju svi učesnici krivičnog postupka. Žrtve i svedoci, naročito kada su u pitanju ranjiva lica, treba da dobiju odgovarajuću brigu, savetovanje i podršku.

3. Postupanje javnog tužilaštva prema žrtvama i svedocima treba da bude pravično i da odražava poštovanje njihovog dostojanstva. Žrtve i svedoci treba da budu obavешteni o svim pravima koja im pripadaju, uključujući pravo na zastupnika i učešće u postupku, dok na njihove potrebe treba odmah odgovoriti (obezbeđivanjem mera zaštite, naknadom štete itd.).

4. U svim fazama postupka tužiocima treba da teže obezbeđivanju zaštite dostojanstva, privatnog i porodičnog života i lične bezbednosti žrtava i svedoka i obezbeđivanju njihovih procesnih prava, uključujući pravo na obavешtenosti o toku postupka i, po potrebi, pravo žrtava da dobiju pravnu pomoć i naknadu štete.

5. Tužiocima, policijom i drugim službenicima za sprovođenje zakona uključeni u krivični postupak treba da imaju mogućnost primene posebnih zaštitnih mera prema okolnostima krivičnog predmeta i stepenom u kojem su život, zdravlje i imovina žrtava/svedoka ili članova njihovih porodica ugroženi.

6. Tužiocima treba da poseduju neophodne veštine za krivično gonjenje posebno osetljivih predmeta kao što su terorizam, trgovina ljudima, nasilje u porodici i seksualni napad i treba da

²² Dokument CDPC (2015) 17 Fin, 2. mart 2016.

²³ Posebno Preporuka Rec (2005.) 9 o zaštiti svedoka i saradnika, „Zaštita svedoka teških krivičnih dela - Priručnik za organe za sprovođenje zakona i sudstvo“ (2006.), „Terorizam: Zaštita svedoka i saradnika pravde“ (2006.).

²⁴ Vidi, npr. UNDCP-ov Model zakona o zaštiti svedoka (2000.) i Sporazum o zaštiti učesnika krivičnog postupka, potpisan u okviru Zajednice nezavisnih država 28. novembra 2006. godine, a stupio na snagu 13. aprila 2009.

sarađuju sa svim relevantnim učesnicima, kako javnim, tako i privatnim, kako bi njihovo postupanje u takvim predmetima bilo delotvornije i kako bi se izbegla sekundarna viktimizacija. Kada je potrebno, mogu se u tom cilju obrazovati posebno obučene jedinice krivičnog gonjenja.

7. Tužilaštvima treba staviti na raspolaganje dovoljan nivo materijalnih, ljudskih i finansijskih resursa za pružanje odgovarajuće zaštite i pomoći žrtvama i svedocima. Žrtve treba takođe da budu obavestene o regionalnim i međunarodnim individualnim/kolektivnim mehanizmima podnošenja predstavki i o načinu pristupa istima.

8. Žrtve treba informisati o dostupnim opcijama za pristup pravdi, kao što su posredovanje, pomirenje ili restorativna pravda.

9. Zaštita prava žrtava i svedoka, naročito kada su u pitanju ranjiva lica, kao i odgovarajući pristup različitim vrstama žrtava/svedoka, treba da bude sastavni deo programa početne i stalne obuke tužilaca, kako bi postala značajna komponenta njihovog profesionalnog znanja i kulture.

10. U interesu žrtava i pravde, tužioci treba da koriste i podržavaju postojeća međunarodna tela za saradnju, kao i da promovišu razvoj postojećih i novih instrumenata međunarodne saradnje. U tom pogledu, posebnu pažnju treba posvetiti oduzimanju imovine stečene kriminalom aktivnošću i povraćaju oduzete imovine.

The translation was prepared as part of the Council of Europe project „Strengthening the judiciary reform process in Serbia“ and funded by the Federal Republic of Germany.